

Otroctví v Perském zálivu

Slavery in the Gulf region

Helena Hanzlíčková

Ústav etnologie Filosofické fakulty UK v Praze, Celetná 20, 110 00 Praha
Email: hhanzlickova@gmail.com

Abstract

Despite the long history of slavery in Arab and Muslim lands, little has been written about this human tragedy. To many Arabs, the issue of slavery is a source of discomfort. It is estimated that eleven million Africans have been deported from eastern Africa to serve in Arab households, harems, armies, agriculture and industry. Abolition of slavery in the Arab world was a consequence of internal political and economic forces- pressure from Western powers and the realization (in enlightened Muslim circles) that maintaining slavery would forever bar Arab nations from economic progress. Slavery was sanctioned by the Islamic law and was an integral part of the Arab society. Zanzibar was one of the main channels through which slaves from Africa were transferred to supply the markets of eastern Arabia, Iraq, Persia and even parts of India. Some slaves remained in Zanzibar (famous for its clove plantations) while others were transferred to Oman. Through Omani ports (Muscat, Batinah, Sur) many slaves were kept for domestic use if they were not resold or shipped elsewhere. African slaves assimilated into the Arab Gulf societies as they lived intimately within the tribes. Slaves played a significant role in the pearl diving industry. Owning slaves increased one's social status. Slaves married each other and bore children who were enslaved by the same families. British policy in the Trucial states was to grant freedom papers (manumission certificates) to any slaves who presented themselves at their mission. Except in Bahrain where slavery was abolished in 1937, it continued to exist in Saudi Arabia, Oman, Qatar, Kuwait and Trucial coast (UAE). Slavery was abolished in Kuwait in 1949, and three years later its legal status was outlawed in Qatar; in Saudi Arabia in 1962. Slavery in the UAE as an institution it was banned in 1963. The coup de grace was administered to slavery in Arabia in 1970 when Qabus ibn Sa'íd became ruler of Oman. Thousands of former slaves are still alive. They took citizenship of the Gulf States and bear some of the most prestigious names in the country.

Keywords

Slavery, Arab slave trade, Persian Gulf, Islam, manumission of slaves, pearl diving

Klíčová slova

Otroctví, arabský obchod s otroky, Perský záliv, islám, osvobození otroků, lov perel

Úvod

„Důvod pro udělení certifikátu osvobození: Touha po svobodě“

– britská oficiální zpráva o Salímovi, otrokovi z Etiopie, který byl osvobozen ze Saudské Arábie v roce 1935.¹

Zotročování etnických menšin i celých národů je staré jako lidstvo samo. O otrocích ve starověkém Egyptě, Řecku a Římě toho bylo napsáno mnoho. Transatlantický obchod s otroky ze západní Afriky a otrokářství v Americe svým rozsahem a krutostí dodnes vzbuzuje diskuze a je předmětem mnoha studií i filmových námětů. Ovšem otroctví v arabském světě a dalších muslimských zemích není příliš známou a odkrytou kapitolou dějin, přestože bylo několik století pevně integrováno v arabské společnosti.

Téma je tabuizováno a vzbuzuje rozpaky zejména v zemích Perského zálivu, kde dodnes žijí tisíce bývalých otroků nebo jejich potomků, nejčastěji afrického původu. Arabové zcela výhradně operovali v regionu zaměřeném na uspokojení poptávky po otrocích v muslimských zemích², přesto není termín arabský obchod s otroky zcela správný. Nebyl totiž praktikován pouze ze strany Arabů, ale také Berberů v Severní Africe a někdy na něm participovali i Evropané.³ Jeho počátky se kladou do doby dávno před tím, než začali Evropané vyvážet otroky ze západního pobřeží Afriky⁴ i do doby před rokem 622⁵, který je považován za počátek muslimského kalendáře.⁶ Jména lokalit zahrnutých do obchodní sítě napříč Indickým oceánem a Saharou jsou většinou neznámá a „exotická“ – Tripolis⁷, Fezzán⁸, Súr⁹, Kilwa¹⁰, Zanzibar. Domorodí Afričané byli přepravováni po Nilu do Egypta a přes Saharu putovali ze západní a střední Afriky do zemí Maghrebu.¹¹ Většina informací o povaze

¹ HUTSON, A. S. Enslavement and Manumission in Saudi Arabia, 1926-38, *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 11 (1) (Spring 2002), s. 49.

² Existují zprávy o otrocích černé pleti v Číně v 7. a 8. století a o portýrech a zdatných potápěčích v Kantonu ve 12. století. Byli pravděpodobně přivezeni Araby v rámci indonéského obchodu s otroky. Ibn Battúta zaznamenal jejich přítomnost ve 30. letech 14. století a hovoří o tom, jak zdatně bránili lodě proti útokům pirátů.

³ Evropané například od Arabů požadovali dodání otroků na cukrové plantáže na souostroví Maskarény a do Brazílie. Britské lodě transportovaly otroky z Maroka do západní Indie. Francouzské, holandské a portugalské lodě vozily otroky z Libye do Turecka. Arabové obchodovali s Portugalci v Mosambiku. GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 22; THILMANS, G. *Facts About Slavery*. Éditions du Musée Historique du Sénégal (Gorée), IFAN Ch. A. Diop, 2010, s. 66.

⁴ Polovina 15. – poslední třetina 19. století.

⁵ Tzv. *hidžra*, prorok Mohamed odešel z Mekky do Medíny.

⁶ Otroctví na starověkém Předním východě se věnuje např. studie WAYNE, M. A.; William, V. The Marketing of People: Slave Trade in The Ancient Near East, *Journal of Business and Behavioral Sciences*, Vol. 26, No. 2 (Summer 2014), s. 138–155.

⁷ V dnešní Libyi.

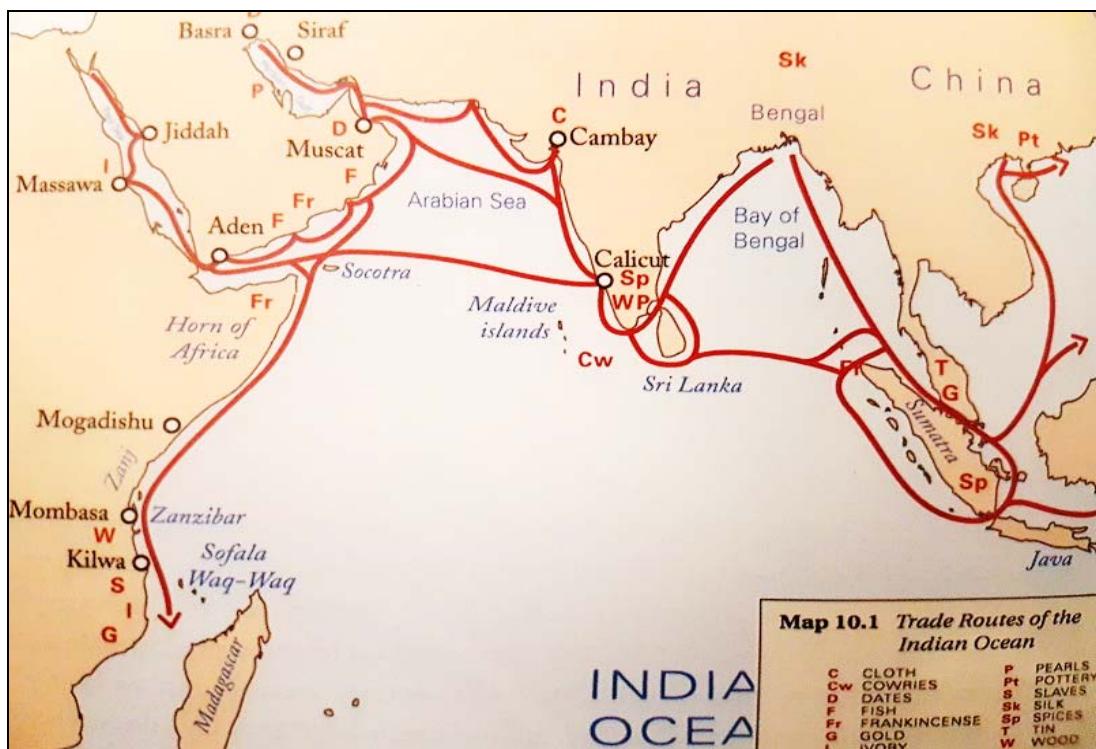
⁸ Historický region v jihozápadní Libyi.

⁹ Na jihovýchodním pobřeží Ománu.

¹⁰ Jižní pobřeží dnešní Tanzanie.

¹¹ Maghreb (arabsky; dále jen ar.) – západ, označuje arabské státy v severní Africe.

tohoto obchodu pochází z pera arabských geografů a bývají záměrně zkreslené. Jelikož obchod býval ilegální, nemáme záznamy ani o afrických prostřednících a ještě méně důkazů máme od zajatých otroků a jejich strastiplné cestě přes Saharu, kterou velké množství z nich nepřežilo. Francouzský historik R. Mauny uvádí, že asi 14 milionů Afričanů bylo vyvezeno do arabského světa mezi 7. a 20. stoletím.¹² Nejvíce byla zainteresována Libye, následovalo Maroko, Alžírsko a Tunisko, přičemž Maroko bylo jedinou severoafrickou zemí přímo zapojenou do obchodu se zeměmi „černé Afriky“. Z Libye byla většina otroků reexportována do Sýrie, Turecka, na Rhodos, Krétu, do Řecka a Albánie.¹³

Obrázek 1. Obchodní cesty v Indickém oceánu.

Zdroj: SHERIFF, Abdul. 2010, *Dhow Cultures of the Indian Ocean: Cosmopolitanism, Commerce and Islam*. New York: Columbia University Press, s. 172.

Druhým regionem byla oblast Rudého moře. Část otroků pocházejících ze Súdánu a z Habeše (dnešní Etiopie) putovala do přístavů u Rudého moře, do úžiny Báb al-Mandab¹⁴ nebo do Adenského zálivu. Na Arabský poloostrov a do Perského zálivu, do Indie a dokonce do Číny byli přiváženi otroci především z východní Afriky (Etiopie, Súdán, Somálsko, dnešní Keňa, Tanzanie, Malawi, Mosambik a východní Kongo). Arabští a perští imigranti sídlili na východním pobřeží Afriky a přilehlých ostrovech již od 8. století. Od Mogadišu (Somálsko)

¹² GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 27.

¹³ THILMANS, G. *Facts About Slavery*. Éditions du Musée Historique du Sénégal (Gorée), IFAN Ch. A. Diop, 2010, s. 61.

¹⁴ Arabský název průlivu mezi Rudým mořem a Adenským zálivem.

po Sofalu (Mosambik) založili řetězec nezávislých afro-arabských měst.¹⁵ V případě arabských obchodníků s otroky se většinou jednalo o menší dealery, kteří vedle toho obchodovali s kořením, kůžemi a slonovinou. Do člunů *dhow*¹⁶ se zpravidla vešlo 10 až 25, ojediněle 75 až 100 otroků.¹⁷ Jejich cílovou stanicí byly buď arabské přístavy (Mokka, Džidda) nebo Perský záliv (Maskat, Bahrajn, Kuvajt, Basra), odkud byly některé přeměrovány do Bagdádu a jiné pluly podél pobřeží až do Indie.

Otroctví v předislámské Arábii a po nástupu islámu

Otroctví¹⁸ existovalo již v předislámské Arábii, jež byla stejně jako Egypt napojena na obchodní kruhy, které vycházely z dnešního Súdánu¹⁹ a Somálska. Na tržištích s otroky²⁰ v Mekce byli zastoupeni také Etiopané.²¹ „...otroctví, ačkoli rozšířené v Mekce, Hidžázu²² a Jemenu, se svou formou odlišovalo od otroctví v okolních sásánovských i byzantských státech a od pozdějších arabských a islámských impérií.“²³ Předislámská poezie podává svědectví o mužích a ženách, kteří plnili v domácnostech funkci služebnictva, byli vojáky, pastevcí nebo pracovali na polích a v oázách. Jedním z národních hrdinů předislámské poezie byl básník Antar, jehož matka byla etiopskou otrokyní. V předislámské Arábii zůstávalo dítě narozené matce otrokyni a svobodnému otci otrokem, pokud ho otec neuznal.²⁴ V arabské společnosti zaujímal otroctví signifikantní místo. „Otroctví byl status rozpoznáný islámským právem.“²⁵ Prorok Mohamed akceptoval existující sociální řád a na otroctví se díval jako na něco přirozeného. Je argumentováno, že nicméně nabádal lid k tomu, aby s otroky bylo dobře zacházeno a aby jim byla darována svoboda jako určitá forma odpuštění hříchů.²⁶ V Koránu nalezneme alespoň 19 veršů, které se zabývají otroctvím.²⁷ *Bilál ibn Rabah al-Habaší* (580–

¹⁵ THILMANS, G. *Facts About Slavery*. Éditions du Musée Historique du Sénégal (Gorée), IFAN Ch. A. Diop, 2010, s. 63.

¹⁶ Tradiční arabská plachetnice s jednou nebo více plachtami.

¹⁷ GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 24.

¹⁸ riqq(ar.).

¹⁹ Bilád as-Súdán (ar.) lze přeložit jako „země černých“.

²⁰ raqíq-sg.; riqáq-pl.(ar.) nebo ʿabd-sg.; ʿabíd-pl.(ar.).

²¹ Etiopie byla známá jako bilád al-Habaša (ar.), odtud staré označení Habeš- Habešané.

²² Region na západě dnešní Saúdské Arábie.

²³ TRABELSI, S. Memory and slavery: the issues of historiography, *International Social Science Journal*, Vol. 58, Issue 188, (June 2006), s. 238.

²⁴ SHERIFF, A. *Dhow Cultures of the Indian Ocean: Cosmopolitanism, Commerce and Islam*. Columbia University Press, 2010, s. 221.

²⁵ HOURANI, A. *A History of the Arab Peoples*. Faber and Faber, London, 2005, s. 116.

²⁶ „Zbožnost nespočívá v tom, že obracíte tváře své směrem k východu či západu, nýbrž zbožný je ten, kdo uvěřil v Boha, v den soudný, v anděly, Písmo a proroky a rozdává z majetku svého – bez ohledu na lásku k němu – příbuzným, sirotkům, nuzným, po cestě (Boží) jdoucím, žebrákům a na otroků vykoupení, a ten, kdo modlitbu dodržuje a almužnu udílí.“ súra Kráva (172:177), Korán v překladu I. Hrbka. Academia, Praha, 1972, s. 463.

²⁷ SHERIFF, A. *Dhow Cultures of the Indian Ocean: Cosmopolitanism, Commerce and Islam*. Columbia University Press, 2010, s. 219.

640) byl Prorokovým druhem; otrok osvobozený Abú Bakrem²⁸ údajně oplýval krásným hlasem a stal se prvním muezzinem²⁹ islámu. V každém větším městě se nacházelo tržiště s otroky tzv. *ma'árid* nebo *Súq ar-raqíq*. Otrokům se říkalo (stejně jako dobytku) „hlavy“ (*ru'ús raqíq*). Obchodník s otroky se nazýval *džalláb* či *nachchás*. Na otevřeném tržišti byli otroci vystaveni na odiv veřejnosti. Konkubíny a eunuši byli diskrétně nabízeni v soukromých domech. Cenu otroků udával jeho původ, věk, pohlaví, zdravotní stav a schopnosti.³⁰

Islámská doktrína rozvinula pravidlo, že otrokem nemůže být někdo, kdo se narodil jako muslim. Tudíž nikoli rasa, původ nebo území, ale náboženské vyznání se stalo kritériem pro zotročení. Bernard Lewis se domnívá, že ani muslimské společnosti nebyl rasismus úplně cizí, což dokládá poměrně šokujícím prohlášením věhlasného arabského historika a geografa Ibn Chaldúna, který ve 14. století napsal, že: „...černé národy jsou přirozeně předurčeny k otroctví, protože v sobě mají málo lidskosti, [a] jejich atributy se podobají hloupým zvířatům.“³¹ Na otroky v muslimském světě nelze aplikovat uniformní řeckořímský model, který byl převzat západní civilizací. Sociální stratifikace v muslimské společnosti byla méně rigidní než na Západě. V rámci islámského práva byl otrok předmětem vlastnictví, ale měl i lidský status. Na věcné úrovni byl otrok klasifikován podobně jako zvířata, mohl být ve vlastnictví více osob. Otroka, který utekl, byl navrácen svému majiteli, ale pokud utekl k nepříteli, byl odsouzen k smrti. Otroci nebyli chráněni proti zlovůli svého pána, byli právně znevýhodňováni a nemohli svědčit u soudu, a to ani na svoji obranu. Na druhé straně jim byly v případě provinění ukládány jen poloviční tresty. Týraný otrok mohl požádat soudce (*qádí*) o to, aby byl prodán.³²

Existovaly dvě možnosti, jak se stát otrokem. Jednalo se o zotročení v rámci džihádu³³, nebo se dotyčný jako otrok narodil. Děti, které se narodily dvěma otrokům, se automaticky stávaly otroky. Otrokem se naopak nemohl stát sirotek nebo nalezenec.³⁴ Umajjovský³⁵ chalífa Mu'áwija byl prvním, kdo zavedl získávání otroků koupí a přejal byzantský zvyk, aby jeho ženy chránili eunuši.³⁶ Nevěřícím zajatým v bitvách bylo nabídnuto přijmout islám, mohli si také ponechat víru a odvádět daň³⁷ nebo bojovat na smrt.³⁸ Křesťané a Židé patřili

²⁸ Mohamedův následovník, první z tzv. pravověrných chalífů.

²⁹ Služebník mešity, který svolává věřící k modlitbě.

³⁰ GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 79.

³¹ LEWIS, B. *Race and Slavery in the Middle East: An Historical Enquiry*. Oxford University Press, 1992, s. 53.

³² GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 52.

³³ Svatá válka proti nevěřícím.

³⁴ I k tomu docházelo, a to dokonce ve 20. století na Arabském poloostrově.

³⁵ První dynastie chalífů vládnoucí arabskému chalífátu v letech 661 až 750.

³⁶ GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 40. Na základě staré semitské praxe byly rozlišovány dva druhy otroků- koupení otroci (‘abd mamlúka) a otroci narození v domácnosti pána (‘abd kinn). *Mamlúk* (pl. mamálík) byli zotročení a *ma'túq* osvobození otroci.

³⁷ Džizja nebo charadž.

mezi tzv. *'ahl al-kitáb* (ar.) – *lidé knihy* a měli status jinověrců (*dhimmi*), platili daň a nemohli být zotročeni. Běžnou praxí bývala výměna zajatců a vykoupení se ze zotročení. Docházelo k tomu, že zajatci konvertovali, aby nemuseli platit daň, a časem i k tomu, že byl nedostatek otroků³⁹, a proto se zavedená praxe různě obcházela. Bylo celkem běžné, že otroci přejímali víru svých pánů. Avšak nevěřící, který konvertoval k islámu až po zotročení, zůstal otrokem. V bitvách bylo někdy obtížné rozeznat muslimy od nevěřících; na africkém kontinentě se u konvertitů stále uplatňovaly pohanské praktiky. Podle islámského práva nemohl muslim zotročit muslima, ale ve skutečnosti existuje mnoho historických případů, kdy tomu tak bylo.⁴⁰ Organizované nájezdy křesťanů na druhé straně měly za následek chytání *maurů* a *saracénů* pro evropské galérie.

Otroci v muslimské společnosti zastávali specifické funkce. V prvních století islámu nebyli otroci vůbec využíváni k zemědělské činnosti. Většinou sloužili v domácnostech a v harémech, zastávali administrativní i armádní posty. Otroctví v muslimsko-arabském světě bylo spíše městský fenomén. Otroci bývali zručnými řemeslníky a za vydělané peníze se mohli z otroctví vykoupit. Mladí schopní otroci měli šanci získat lepší postavení a někteří zastávali významné funkce – například nosili sultánovy šatní skříně, zbraně nebo kalamář, měli dozor nad stájem a prádelnou, tzv. *muhannak* byl zodpovědný za umístění turbanu na hlavu a kolem brady chalífy. Vyžadovala se diskrétnost a absolutní loajalita. Někteří se vypracovali až do funkce vezírů, sekretářů, vrchních velitelů vojsk⁴¹ nebo provinčních guvernérů.⁴² Tyto funkce ovšem nebyly dědičné! Není bez zajímavosti, že sekretářkami se mohly stát i ženy, významného postavení mohly dosáhnout zejména umělkyně, krásné tanečnice *qiján*.

V polovině 8. století měli ʿabbásovští chalífové⁴³ v armádě asi 4 000 tzv. *Zandžů* a dalších otroků s cílem získat větší nezávislost na kmenové společnosti. V 9. století byly přivezeny z pobřeží východní Afriky do Iráku tisíce otroků, aby odstranily solné nánosy z půdy v močálech na jihu země. Perský historik a právník at-Tabarí (839–923) zaznamenal případy nuzných pracovních a životních podmínek otroků. K jídlu dostávali jen pár datlí

³⁸ Nejprve byla nevěřícím nabídnuta možnost konverze, pokud to nepřijali, mohli zaplatit a ponechat si víru. Do otroctví byli bráni pouze v případě, že odmítli obě alternativy. GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 47.

³⁹ Podobně se chovali křesťané, kteří neměli velký zájem o konverze ze strany zotročených muslimů.

⁴⁰ Tato praxe má kořeny ve Starém zákoně – Izraelité nemohli zotročovat soukmenovce.

⁴¹ To později vedlo k vytvoření mnoha vládnoucích dynastií otrockého původu na Blízkém východě. Mamlúci, kteří vládli Egyptu a Sýrii (1250–1517), byli původně otroci rekrutovaní v mladém věku z Balkánu, Kavkazu a Afriky. Poté, co přijali islám, byli na konci svého výcviku osvobozeni. Podobně byli v Osmanské říši rekrutováni janičáři (systém *devşirme*), chlapečci pocházející z křesťanských rodin na Balkánu a Kavkazu.

⁴² TRABELSI, S. Memory and slavery: the issues of historiography, *International Social Science Journal*, Vol. 58, Issue 188, (June 2006), s. 238.

⁴³ Jedna ze dvou největších sunnitských dynastií muslimského impéria vládnoucí arabskému chalífátu v letech 750 až 1258.

a zbytky po semletí zrn, proto trpěli podvýživou a chabými hygienickými podmínkami. Pracovali v solných dolech a byli vystaveni krutému cynismu svých předáků, často též otroků.⁴⁴ Jejich povstání (868/9–883) bylo první vzpourou otroků v muslimském světě a vyústilo v masovou sociální revoltu; ohrozili dokonce Bagdád a výrazně oslabili Abbásovský chalífát.⁴⁵

Práva otroků v muslimské společnosti

Otrokům byla garantována jistá práva. Majitel byl povinen otroka řádně živit a šatit a podporovat ve stáří a prodat ho, pokud by mezi nimi vznikl spor. Otroek nemohl být separován od svých dětí, přetěžován nebo týrán. Velmi ceněni byli otroci, kteří vykonali s pánem pouť do Mekky nebo demonstrovali detailní znalost Koránu. V textech se o otrocích hovoří jako o muslimských bratrech. Otroctví nebylo objektem politických nebo náboženských disputací ani veřejného zájmu. Cílem bylo, aby otroek časem získal svobodu. S výjimkou těch, kteří zemřeli v mladém věku, se většina otroků ve stáří svobody dočkala. Staří lidé paradoxně získanou svobodou trpěli, protože se nebyli schopni uživit. Otroek mohl být prodán, darován, pronajat nebo zděděn, ale většina otroků byla v podstatě členy rodiny. Jen zřídka bývali ze služby propuštěni, s konkrétní rodinou byly spjaty celé generace otroků. Darování svobody otrokovi bylo spojeno například s porušením ramadánového půstu, s pietou, s vykoupením hříchů, s vyléčením z nemoci, s odměnou za lojalitu nebo návratem zapuzené manželky.⁴⁶ Osvobození⁴⁷ se vztahovalo pouze na otroky, kteří byli muslimy. Otroci získali svobodu automaticky po smrti svého pána (tzv. *tadbír*) nebo se z otroctví mohli vykoupit (tzv. *mukátaba*).⁴⁸ Zajímavostí je, že otroek mohl změnit svůj názor, ale pán nikoli. Pokud však nebyl schopen splácet svoji svobodu, musel se vrátit do služby a o již uhrazenou částku přišel. Pán měl povinnost zařídit svobodnému otrokovi sňatek a také po něm dědil v případě, že zemřel bezdětný. Mnohdy se jejich vztah změnil na vztah patron-klient (tzv. *mawálí*). Bývalý pán mohl nabídnout svobodnému muži vlastní dceru za manželku, nebo správu jeho obchodních aktivit.

⁴⁴ TRABELSI, S. Memory and slavery: the issues of historiography, *International Social Science Journal*, Vol. 58, Issue 188, (June 2006), s. 238.

⁴⁵ V čele povstání Zandžů byl svobodný Arab známý jako Sáhíb az-Zandž- Pán Zandžů, jehož babičkou byla indická konkubína, která měla pozici vedlejší manželky, tzv. surija (sarárí v plurálu). K povstání Zandžů více např. SHERIFF, A. *Dhow Cultures of the Indian Ocean: Cosmopolitanism, Commerce and Islam*. Columbia University Press, 2010, s. 222-226.

⁴⁶ Tzv. Málíkovský právní směr islámu hovoří o odměnách pro toho, kdo vzdělá, osvobodí a pojme za manželku otrokyni.

⁴⁷ *itq(ar)*.

⁴⁸ GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 55.

Otroci se mohli ženit s otroky i svobodnými se souhlasem svého pána⁴⁹, ale jejich děti zůstávaly otroky v majetku matčina pána. Bylo ilegální nutit otrokyně k prostituci. S otroctvím úzce souvisí konkubinát. Muslim si sice nemohl vzít za ženu svoji otrokyni (ani toto pravidlo nebylo striktně dodržováno), ale mohl s ní mít sexuální vztah. Legálně i morálně bylo z pohledu islámského práva korektní, aby měl muž sexuální vztah až se čtyřmi zákonnými manželkami a s neomezeným počtem konkubín (otrokyň). Děti narozené z takových svazků byly svobodné a vyrůstaly vedle dalších sourozenců, kteří vzešli z legitimních vztahů jejich otce, a měli stejné právo na vzdělání. Matka takového dítěte (*'umm walad*) měla zvláštní status – nemohla být v žádném případě prodána a po smrti svého pána byla automaticky svobodná. Potomci bývali většinou míšenci. Tyto svazky byly častým jevem v dnešním Alžírsku a Maroku v berberské populaci, v Bahrajnu a Ománu. Islám neuznává rasismus, barva pleti v muslimské společnosti tedy nebyla hlavním identifikátorem statusu, ale přesto se vyskytovaly předsudky a diskriminace vůči souvěrcům černé pleti, a to zejména na africkém kontinentě. V arabském světě neexistuje velká diaspora černých Afričanů, ale podle rysů a tmavě hnědé až černé barvy pleti dodnes můžeme identifikovat potomky otroků v zemích jako je Egypt, Libye, Maroko, Saúdská Arábie, Omán, Spojené arabské emiráty nebo dokonce Sýrie.

Ojedinelým historickým příkladem je případ Šemsigul, čerkeské⁵⁰ otrokyně, která byla v polovině 19. století prodána do Egypta. Čerkeské ženy byly nabízeny elitě bohatých obchodníků a dostávaly se do harémů na území Turecka a Egypta. Dealeři s otroky byli organizováni do cechů. Z legální perspektivy byl muž, který Šemsigul vlastnil, jistý Deli Mehmet, oprávněn mít s ní sexuální vztah; tyto ženy tedy mohly být beztrestně znásilněny. Ovšem dealer si byl vědom toho, že pokud dívka ztratí své panenství, její tržní hodnota klesne. V případě, že by otěhotněla, zakazovalo právo její prodej. Případ otrokyně Šemsigul je ojedinelý v tom, že žena svého dealera obvinila a označila za otce svého dítěte a po vleklém vyšetřování bylo právo na její straně.⁵¹

Arabové ve východní Africe

Přestože zotročení Afričané měli v Arábii dlouhou historii, do 18. století pocházela většina zdejších otroků z východní Evropy, Střední Asie a Persie. Bílí otroci byli známí jako *saqáliba*.⁵² Zatímco otroctví v Americe bylo zrušeno v 70. letech 19. století, arabské čluny

⁴⁹ Ženy měly právo obdržet od svobodného muže řádné věno.

⁵⁰ Kmeny Čerkesů žily v té době na Kavkaze pod vládou Osmanské říše.

⁵¹ BURKE, Edmund. *Struggle and Survival in the Modern Middle East*. University of California Press, 1993, s. 59-74.

⁵² Muzeum otroctví v Dauhá, Katar.

dhow neustávaly v plavbách na Zanzibar, do Mombasy a dalších východoafrických přístavů, aby ukořistily „eben s lidskou tváří“.

Britové, kteří zakázali otroctví už v roce 1833, se snažili se střídavými úspěchy tento obchod blokovat. Muži, ženy a děti byli vyváženi z pobřeží *Zandž* mezi Etiopií a Somálskem na severu až k Mosambiku na jih. Měli být prodáni na otrockých trzích v Arábii, Rudém moři, Perském zálivu, v Osmanské říši⁵³ a v Indii. Důležitou roli v transportu hrály monzunové větry. Plavba z východního pobřeží Afriky do Perského zálivu trvala asi měsíc. Historické prameny hovoří o tom, že po dobu plavby nebyli otroci spoutáni a byli oblečeni. Jejich stravu tvořila rýže, datle, ryby a sušené žraločí maso. Názory na to, v jakých podmínkách se plavili do Perského zálivu, se rozcházejí. „*Rizika těchto zotročených byla vysoká, patřil mezi ně nedostatek prostoru, podvýživa, náchylnost k nemocem a sebevraždám.*“⁵⁴ Bernard Lewis tvrdí, že ačkoli metody zotročení, transportu a obchodování s otroky se příliš nelišily v transatlantickém obchodě od pohybu otroků přes Saharu nebo Perský záliv, hlavní kontrast musíme vidět v tom, jakým způsobem s nimi jejich noví pánové zacházeli a jakou pozici získali.⁵⁵ Britové mohli prohledávat podezřelé lodě a zatýkat obchodníky s otroky, proto byli někdy otroci naházeni do moře. Otroky zachráněné z lodí brali Britové většinou do Adenu nebo Bombaje, ale mnoho z nich po několika měsících zemřelo.⁵⁶

Odhaduje se, že mezi rokem 1770 a koncem 19. století byl na východoafrické pobřeží (do oblasti dnešní Keni a teritoria Tanganika) poslán asi milion a čtvrt Afričanů a téměř polovina z nich byla exportována mimo Afriku.⁵⁷ Zdanowski uvádí vyšší čísla – v letech 1800–1870 se každý rok dostalo do Arábie 6 000 až 20 000 otroků. Odhady hovoří o 1 257 100 až 2 milionech mezi lety 1830–1873. V letech 1870–1876 bylo z východní Afriky posláno na Zanzibar, do Arábie, Perského zálivu a do Indie asi 300 000 otroků. Totální odhad předpokládá, že východní Afriku opustilo až 20 milionů obyvatel.⁵⁸ Některé oblasti východního pobřeží Afriky byly kvůli arabským otrokářům téměř vylidněny. V Egyptě pracovali otroci na cukrových plantážích a v 60. letech 19. století v bavlněné produkci. Vrchol egyptské participace v obchodě s otroky byl v letech 1820–1880, ale britská konvence pro potírání otroctví z roku 1877, povstání islámského reformátora Mahdího proti Britům

⁵³ Ze Zálivu byli otroci reexportováni do Osmanské říše a perského vnitrozemí, aby pracovali na zavlažovacích kanálech a v zemědělství.

⁵⁴ Muzeum otroctví v Dauhá, Katar.

⁵⁵ LEWIS, B. *Race and Slavery in the Middle East: An Historical Enquiry*. Oxford University Press, 1992, s. 99–102.

⁵⁶ Muzeum otroctví v Dauhá, Katar.

⁵⁷ GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 19.

⁵⁸ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 864, ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 16.

v Súdánu a britská okupace Egypta v roce 1882 měly za následek ukončení obchodu.⁵⁹ Propuštění otroci získali certifikát, který jim měl pomoci najít práci. Snaha vymýtit otroctví v ostatních zemích regionu vycházela z iniciativy britské vlády v Egyptě.⁶⁰

Obrázek 2. Konvoj otroků na Zanzibaru, 19. století

Zdroj: Muzeum otroctví v Dauhá, Katar (muzejní expozice)

Ománci začali hrát roli na východoafrickém pobřeží od konce 17. století, kdy dobyli ostrovy Zanzibar⁶¹ a Pemba. V roce 1811 žilo na Zanzibaru asi 200 000 obyvatel, z nichž 75 % byli otroci. Od roku 1818 začali pěstovat na Zanzibaru hřebíček. Ostrov se stal největším centrem obchodu s otroky na východě, což neustalo ani po získání nezávislosti na Ománu v roce 1861. V roce 1785 Ománci znovu ovládli Kilwu, odtud posílali otroky na Zanzibar a do Maskatu. Zisk z tohoto obchodu představoval třetinu ročního zisku ománského sultána.⁶² Ománští sultáni profitovali z daní uvalených na prodej otroků. Na trhu v Zanzibaru byly zejména otrokyně hezky oblečeny, ozdobeny šperky a navoněny. Zotročení konvertovali k islámu a často dostali nová jména jako Fá'ida (profit), Baraka (požehnání) nebo Mubáraka (požehnaná). V jejich cílové destinaci pak otroci procházeli dalšími zdravotními testy.⁶³ Otroci pracující na plantážích nežili v takových podmínkách jako domácí otroci a byli pod

⁵⁹ THILMANS, G. *Facts About Slavery*. Éditions du Musée Historique du Sénégal (Gorée), IFAN Ch. A. Diop, 2010, s. 62.

⁶⁰ Do začátku 90. let 19. století bylo osvobozeno 18 000 otroků.

⁶¹ Zanzibar z perského Zendži-Bar znamená „země černých“, byl znám též pod jménem as-Swahil; sawáhil (ar.) – pobřeží. KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 227. V roce 1840 se ománský vládce Sa'íd rozhodl přesunout své sídlo na Zanzibar. Hřebíček se sem dostal pravděpodobně z Mauriciu. V roce 1860 žilo na Zanzibaru asi 300 000 obyvatel, z nichž 200 000 bylo otroky. Každý rok bylo na ostrov přiváženo 15 000- 20 000 otroků. GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 66.

⁶² ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 16.

⁶³ Muzeum otroctví v Dauhá, Katar.

krutým dohledem dozorcích otroků tzv. *nakoa*.⁶⁴ Dne 5. 6. 1873 byla podepsána se zanzibarským sultánem dohoda, že všechna veřejná tržiště pro otroky budou uzavřena a všichni obyvatelé jsou svobodní.⁶⁵ V roce 1876 byl na Zanzibaru zakázán obchod s otroky; v tomto roce bylo posláno 300 000 otroků do Arábie, Perského zálivu a Indie⁶⁶, ale otroctví fungovalo až do roku 1897. Řada otroků se dostala do ománských přístavů (Maskat, Súr, Bátina), kde sloužili v domácnostech nebo do jiných zemí.⁶⁷ V Basře, Bandar Abbásu, podél ománského pobřeží u Bátiny a v Hidžázu pracovali na datlových plantážích. Ománský sultán měl svázané ruce a nebyl schopen obchod zastavit. Ještě na počátku 20. století byl ománský přístav Súr rušný a plný otroků.

Sociální pozice otroků v Perském zálivu

Je mylné se domnívat, že každý Afričan se dostal do Indického oceánu v souvislosti s obchodem s otroky. Například Etiopané hojně obchodovali s Indií a Srí Lankou. Do Perského zálivu přicházeli otroci z východní Afriky několika cestami – většinou přes ománský přístav Súr a přes Maskat nebo menší přístavy jako Šardžá, Dubaj a Ras al-Chajma a odtud pak do Persie nebo Osmanské říše a západoindických teritorií. Vedle toho fungoval přímý obchod mezi iránskými přístavy Bandar Abbásem a Bandar Lingeh s Ras al-Chajma a Basrou. Na začátku 20. století tvořili otroci asi 14,5 % obyvatel v regionu Perského zálivu.⁶⁸ V zásadě se dělili na *domáci* a *industriální* otroky. Muži v domácnostech bývali bodyguardy, portýry⁶⁹, připravovali kávu, někteří dokonce spravovali obchod, administrativní záležitosti a finance. Otroci byli vojáky nebo strážci, pracovali na farmách, jako kopáči zavlažovacích kanálů, rybáři, lovci perel, dělníci na lodích a v přístavech, nosiči vody a sběrači dřeva, zahradníci, zpěváci, hudebníci... a ženy nejčastěji pracovaly v domácnostech, byly kuchařkami, pečovatelkami, ošetřovatelkami, důvěrníci nebo konkubínami. Pozici žen ovlivňovala barva pleti, hezké a světlé ženy (Etiopanky byly ceněny pro svoji krásu) mohly získat lepší postavení. Jejich počet mnohdy převyšoval počet mužských otroků a jejich cena na trhu byla vyšší. Je zajímavé, že otrok, který nebyl míšencem, byl ceněn více. Ženy, které porodily svým pánům děti (*'umm walad*), nemohly být prodány, ale islámské právo jim garantovalo osvobození pouze po smrti jejich pána a jen v případě, že jejich dítě bylo

⁶⁴ GORDON, M. *Slavery in the Arab World*. New Amsterdam Books, Paris, 1992, s. 67.

⁶⁵ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 83.

⁶⁶ Tamtéž, s. 16.

⁶⁷ KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 227.

⁶⁸ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 864.

⁶⁹ V arabském světě jsou dodnes všudypřítomní tzv. *bawwábové* čili „dveřníci“.

naživu.⁷⁰ Existují výpovědi mnoha otrokyň z různých částí Perského zálivu, které dokládají nelehkou pozici žen, zejména konkubín. Byly vystavovány svévůli svých manželů i pánů a často odloučeny od své rodiny a dětí. Někdy jim nebylo dovoleno se vdát, nebo byly ke sňatku přinuceny. Otroci, kteří se narodili v regionu, byli většinou sezdaní s otrokyněmi, které jim vybrali jejich majitelé, když dosáhli puberty a jejich potomci zůstávali také majetkem jejich pánů.⁷¹ Podobné to bylo s rozvedem, o němž rozhodovali jejich majitelé nebo jejich manželé, obvykle také otroci. Otroci mohli uzavírat sňatky i se svobodnými jedinci. Konkubíny mohly určitou dobu sloužit svým pánům (služby v domácnosti a sexuální služby), poté mohly být provdány (nejčastěji v případě těhotenství) nebo prodány. Otrokyňe bývaly sexuálně obtěžovány i poté, co byly provdány. Pokud se jejich manželé na delší dobu vzdálili například lovit perly nebo rybařit, jejich manželky byly zneužívány pány, kteří si na ně stále činili nárok. Změnou pánů trpěly ženy nejčastěji a byla častým důvodem k útěku a žádostí o osvobození z otroctví.

Arabové se mísili s africkými otroky prostřednictvím druhotných sňatků s otrokyněmi nebo instituce konkubinátu. Ačkoli pro Araby bylo běžnou praxí žít s konkubínami, pro otroky byly místní Arabky s „čistou“ krví nedotknutelné. I v případě, že dvojice byla legálně sezdaná, byli popraveni, aby byla uchovaná kmenová čest a sociální status.⁷² V Perském zálivu bylo také malé množství arménských a gruzínských dívek, které sem byly přivezeny za účelem sňatku. V roce 1928 bylo asi 60 mladých otrokyň v Kuvajtu, přestože zákon z roku 1924 zakazoval zotročování bílých dívek na území Kuvajtu.⁷³ Mladé ženy (často z Balúčistánu) bývaly do otroctví v Zálivu prodávány vlastní rodinou s vidinou zajištěné budoucnosti.⁷⁴

V otroctví byly přirozeně zneužívány i děti - dívky jako služky a chlapci nejčastěji při lovu perel. Existují i důkazy o jejich sexuálním zneužívání. Holandský cestovatel Lindschoten byl v Mombase svědkem mrzačení malých chlapců, kteří se měli v budoucnu stát eunuchy a obřizky dívek, které měly být „věčnými pannami“. Byli trénováni pro harémové služby, a když dosáhli puberty, byli velmi ceněni.⁷⁵

⁷⁰HUTSON, A. S. Enslavement and Manumission in Saudi Arabia, 1926–38, *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 11 (1) (Spring 2002), s. 54. Podle islámského práva šari'á by měla být otrokyně, která svému pánovi porodí syna, automaticky osvobozena.

⁷¹ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 864.

⁷²THESIGER, W. *The Marsh Arabs*. Penguin Classics, London, 2007, s. 69.

⁷³ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 871.

⁷⁴V polovině 19. století se dostalo do Zálivu mnoho Indek z Malabaru a Bombaje za účelem sexuálních služeb.

⁷⁵KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 231.

Obrázek 3. Suriya, otrokyně se statusem vedlejší manželky

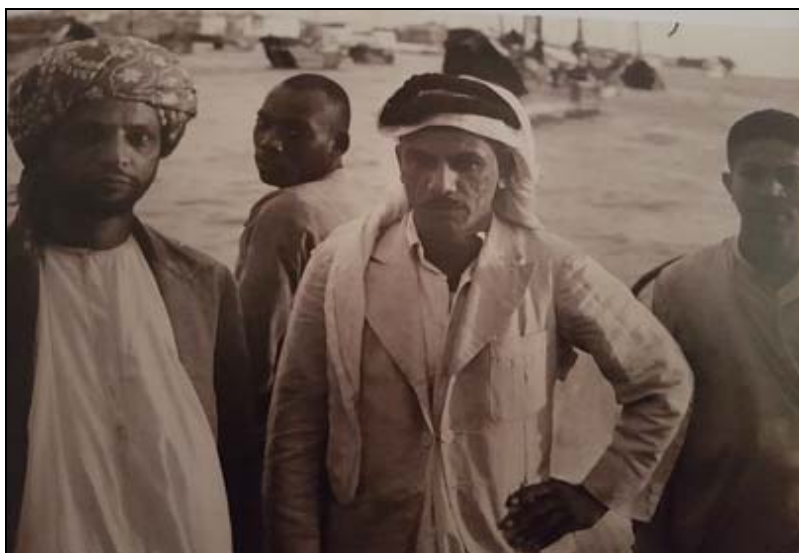
Zdroj: SHERIFF, Abdul. 2010, *Dhow Cultures of the Indian Ocean: Cosmopolitanism, Commerce and Islam*. New York: Columbia University Press, s. 221.

Britská protitrokářská strategie v Zálivu

První smlouvou, která měla regulovat obchod s otroky v Perském zálivu, byla Všeobecná dohoda podepsaná se šejky Smluvního pobřeží v roce 1820. „*Unášení otroků – mužů, žen a dětí z pobřeží Afriky nebo odjinud a jejich transport na lodích je zločin a pirátství a přátelští Arabové by nic takového činit neměli.*“⁷⁶ Další dohody podepsané v následujících desetiletích s lokálními šejky umožnily Britům prohledávat a konfiskovat podezřelé lodě. Ománci při transportu otroků strategicky používali francouzskou vlajku. Britská diplomacie se zasloužila o to, aby bylo otroctví zrušeno v Persii a v Osmanské říši (dohody v letech 1880–1887). V roce 1899 bylo otroctví zakázáno v Súdánu a to mělo vliv na události v Perském zálivu, kde pracovalo mnoho Súdánců. Kampaň proti otroctví byla ve skutečnosti dobře promyšlenou součástí britské strategie na východním pobřeží Afriky, v Rudém moři a Perském zálivu s cílem chránit námořní cesty do Indie, tudíž britské ekonomické zájmy a politické zájmy v regionu. Britové se rádi prezentovali jako advokáti lidských práv a Araby považovali za necivilizované. „*Britové nemohli do otroctví zasáhnout přímo, protože obchod*

⁷⁶ Článek 9 Všeobecné dohody o potírání otroctví. ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 81.

s otroky operoval na teritoriích nezávislých států.⁷⁷ Britové nabídli šejkům v Zálivu ochranu výměnou za potlačování pirátství a otroctví. Západní ideologie působila na osvícené kruhy muslimů a otroctví vnímali jako překážku pokroku muslimské společnosti (po boku polygamie a problematiky rozvodů). Světová muslimská konference, která se konala v Mekce roku 1926, přijala rezoluci odsuzující otroctví. Na začátku 20. století stále přicházelo do Perského zálivu po souši nebo po moři ročně 2 000 až 3 000 otroků. Obyvatelstvo afrického původu bylo signifikantní částí populace v Kuvajtu, Kataru, Bahrajnu, Ománu a tzv. Pobřeží příměří (Trucial Coast)⁷⁸, tedy území dnešních Spojených arabských emirátů (SAE). Většina otroků nejprve dorazila do Ománu a odtud byli na malých lodích posíláni do Bahrajnu, Kataru a dnešních SAE. Velký trh s otroky existoval v ománské provincii Buraimi, odkud byli otroci dále prodáváni zejména do Saúdské Arábie. Vlastnit otroky bylo znakem bohatství a ukazatelem vyššího společenského postavení a v neposlední řadě dobrou investicí. Otroek mohl být kdykoli prodán a několikanásobný profit byl jistý. Někteří otroci pracovali pro své pány například jen v určitém období roku a žili jinde. 25. 1. 1880 podepsali Britové v Konstantinopoli s Vysokou Portou dohodu, která zakazovala obchod s otroky na celém území Osmanské říše. Toto nařízení bylo rozšířeno na oblast Rudého moře, Adenský záliv, arabské pobřeží, Perský záliv a východní Afriku.⁷⁹

Obrázek 4. Kapitán Dhow z Kuvajtu a jeho agent na Zanzibaru

Zdroj: SHERIFF, Abdul. 2010, *Dhow Cultures of the Indian Ocean: Cosmopolitanism, Commerce and Islam*. New York: Columbia University Press, s. 57.

⁷⁷ SUZUKI, H. Baluchi Experiences Under Slavery and the Slave Trade of the Gulf of Oman and the Persian Gulf, 1921–1950, *Journal of the Middle East and Africa*, 4:205–223, 2013, s. 210.

⁷⁸ Britská Východoindická společnost považovala Perský záliv za svou doménu, v roce 1819 válečné loďstvo společnosti uskutečnilo kárnou výpravu proti pirátům a zničilo jejich základnu v Ra's al-Chajma. V lednu 1820 byli šejchové většiny emirátů donuceni podepsat všeobecnou mírovou dohodu s Východoindickou společností. Pirátské pobřeží vešlo ve známost jako Pobřeží příměří (Trucial Coast). GOMBÁR, E. *Kmeny a klany v arabské politice*. Karolinum, Praha, 2004, s. 82–83.

⁷⁹ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 77.

Pobřeží příměří

V roce 1881 žilo v Emirátech asi 36 400 obyvatel, z čehož bylo 10 040 otroků.⁸⁰ V Dubaji hráli otroci velkou roli v perlovém průmyslu až do první třetiny 20. století. Na místních tržištích byli kupováni a prodáváni jako lovci perel – potápěči. V letních měsících se potápěli pro perly a stavěli lodě, v zimě pracovali v zemědělství a lovíli ryby.

Britští úředníci a obchodníci popisovali dubajskou populaci jako homogenní. Afričtí otroci splynuli s arabskou společností v Zálivu a s jejím kmenovým charakterem a byli velmi oddaní svým majitelům. Je důležité si uvědomit, že asimilace za cenu popření jejich původní kultury byla jejich jedinou možností. V důsledku toho se v SAE nestali rasovou nebo etnickou menšinou jako například Peršané nebo Balúčové.⁸¹ V SAE neexistovala možnost, že by někdo mohl být zotročen kvůli dluhu nebo výkupnému. Praktikovala se zde ale zajímavá podmínka, že otrok, který byl osvobozen, nemohl po nabytí svobody vykonávat stejnou činnost, kterou se zabýval, když byl otrokem. V kontextu perlového průmyslu docházelo i k případům, že když se otroci loučili, někteří sami sebe prodali a peníze dali svým majitelům.

Thesiger vyzoroval, že mnoho otroků žilo v přímé blízkosti panovníka a měli velkou prestiž. Někteří z nich byli panovníkovi adoptivní bratři a synové, mnozí měli arabskou krev a byli téměř k nerozeznání od místních. Někteří otroci se ve všech ohledech považovali za Araby. V Kalbě na východním pobřeží Emirátů vládl otrok Barút. Od roku 1903 byl letním guvernérem, a když v roce 1930 zemřel jeho majitel wálí Sa'íd bin Hamád a korunní princ Hamád byl ještě příliš mladý, Barút se stal skutečným vládcem. V roce 1937 Britové tlačili na místní obyvatele, aby si zvolili nového panovníka. Korunnímu princovi bylo teprve 12 let, a proto všichni odhlasovali Barúta. Britové, kteří bojovali proti otroctví, tedy paradoxně odmítali otroka na postu vládce. Barút zůstal v čele Kalby až do 50. let 20. století⁸². Ve 30. letech žilo na Pobřeží příměří asi 80 000 obyvatel a téměř všichni měli arabský původ. Otroků bylo asi 7000, většinou Afričané nebo míšenci.⁸³

Katar

Katar podepsal dohodu o zákazu otroctví už v roce 1861, ale přesto zůstali v zemi otroci na vlastní přání až do 30. let 20. století. Na začátku 20. století žilo v Kataru asi 27 000

⁸⁰ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 863.

⁸¹ Národ, který žije hlavně v oblasti Balúčistán, ležící na nejjižnějším okraji íránské vysočiny v Pákistánu, Íránu a Afghánistánu. Dále žijí na Arabském poloostrově.

⁸² KRANE, J. *City of Gold: Dubai and the Dream of Capitalism*. Picador, New York, 2010, s. 54.

⁸³ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 879.

obyvatel, z nichž 6 500 byli Afričané, každý šestý z nich byl otrokem.⁸⁴ Už 3. 11. 1916 katarský šejk ʿAbdulláh bin Jássím at-Thání podepsal s britskou vládou dohodu, kde souhlasil s potíráním pirátství a otroctví, přičemž Britové reprezentováni Sirem Percy Coxem na oplátku slíbili jemu a jeho lidu „imunitu, privilegia a výhody“, kterým se těšili ostatní šejkové z regionu.⁸⁵ Bylo povoleno, že afričtí otroci zůstanou na svých pozicích a bude s nimi dobře zacházeno. Až do roku 1949 si Britové uchovávali politický vliv nad Katarem z jejich základny v Bahrajnu. Většina zdejších otroků pracovala v perlovém průmyslu.

Kuvajt

V roce 1904 bylo v Kuvajtu z celkového počtu 35 000 obyvatel asi 4 000 Afričanů, z nichž dvě třetiny byli stále otroky a zbytek tvořili bývalí otroci.⁸⁶ Otroci bývali unášeni do Kuvajtu, kde byla jejich cena vyšší. Ve 20. letech 20. století se do Kuvajtu dostalo mnoho otroků ze saúdského Nadždu, bývali zadržováni v obchodech ve stísněných podmínkách. Zájemci se na ně mohli přijít podívat a smlouvat o jejich ceně. Velmi často to byly děti unesené z Jemenu.⁸⁷ Bylo možné se zde setkat s Arménkami a Gruzínkami a s dívkami z iráckého Kurdistánu, které, přestože byly otrokyněmi, měly lepší status, protože cílem bylo je provdat.⁸⁸ S Kuvajtem neměla Velká Británie dílčí dohodu o potírání otroctví, ale přesto v polovině 20. let 20. století šejk Ahmad prohlásil, že import a export všech otroků za účelem prodeje je zločin. Argumentoval Prorokovým postojem vůči otroctví a tím, že otroctví je brzdou pokroku. Šejk vykupoval otroky, se kterými nebylo dobře zacházeno a Afričané, kteří pracovali na jeho dvoře, byli svobodní sluhové s nárokem na mzdu.⁸⁹ V roce 1928 bylo v Kuvajtu asi 2 200 otroků a asi 2 000 byli osvobození otroci. V případě krutého zacházení nacházeli otroci z regionu velkou oporu u šejků v Kuvajtu. Kuvajt byl vždy považován za nejosvícenější stát Zálivu. Otrokům se zde říkalo ʿammí a ʿammatí, tedy strýčku a teto. V Kuvajtu pracovalo v lovu perel jen několik desítek otroků. Ve druhé polovině 30. let docházelo k rapidnímu poklesu počtu otroků.

⁸⁴ Muzeum otroctví v Dauhá, Katar. Podle Zdanowskiho činila v té době populace v Kataru 27 000, z toho bylo 2000 Afričanů, kteří nabyli svobody, 4000 otroků nežilo v domech jejich pánů. ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 863.

⁸⁵ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 83.

⁸⁶ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 863.

⁸⁷ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 11.

⁸⁸ Tamtéž, s. 12.

⁸⁹ Tamtéž, s. 26–27.

Obrázek 5. Vykládání nákladu z *dhow* v kuvajtském přístavu

Zdroj: AL-RASHOUD FARKAS, CLAUDIA. 1993, *Kuwait's Age of Sail*. Singapore National Printers Ltd., s. 36.

Bahrajn

Dohoda se šejkem Bahrajnu o potírání pirátství a otroctví byla podepsána 31. 5. 1861. V prvních letech 20. století žilo v Bahrajnu 45 000 obyvatel, z toho bylo 6 000 otroků a 5 000 svobodných Afričanů.⁹⁰ V Bahrajnu byla většina otroků i svobodných obyvatel zapojena do lovu perel (15 000 potápěčů v sezóně) a rybolovu, pěstování datlí a stavby lodí. Otroci si mohli přivydělávat, ale nikoli ve městě nebo jako nosiči. Ve 30. letech zde žilo asi 120 000 obyvatel, přičemž dvě třetiny tvořili ší'ité.⁹¹ S africkými otroky se mísili sunnitští Arabové z Bahrajnu, narození v otroctví, ale osvobození svým pánem (*mawálid*). V Perském zálivu se o záležitosti otroků (na Pobřeží příměří, v Katar a Ománu) staralo britské rezidentství v iránském Bušíru, které fungovalo až do roku 1946, kdy se přesunulo do Bahrajnu. Certifikáty osvobození mohli v Bahrajnu udělovat britští agenti od roku 1934. Pokud otrok toužil po svobodě a nebyla mu udělena ze strany jeho pána, bylo nejlepším řešením uprchnout do Bahrajnu, kde fungovala britská agentura. Otroci většinou symbolicky objali stožár s britskou vlajkou a získali osvobozující certifikáty.

⁹⁰ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 863.

⁹¹ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 14.

Saúdská Arábie

Do saúdskoarabské Džiddy byl již v roce 1870 dosazen britský konzul. Otroci osvobození na jeho požadavek byli buď uneseni z britských koloniálních držav anebo ti, kteří se uchýlili na britský konzulát nebo lodě a žádali svobodu, většinou z důvodu špatného zacházení. V rozmezí let 1926–1938 se v Džiddě shromažďovaly stovky otroků na útěku. Otroci byli na útěku, protože neměli pro své osvobození jinou možnost – podmínkou k osvobození bývalo, že museli dosáhnout středního věku a být méně pracovně výkonní.⁹² Britové je osvobozovali se střídavým úspěchem až do poloviny 30. let 20. století na základě dohody podepsané 10. 5. 1927 v Džiddě a pečlivě shromažďovali údaje o osvobozených a odškodněných. Dotazníky obsahují osobní informace o dotyčném (místo narození a původ), za jakých okolností byl zotročen, odkud pocházel, jak dlouho sloužil, o práci, kterou vykonával, o jeho rodinných příslušnících, o tom, kolik majitelů vystřídal, o důvodu útěku.⁹³ Celá procedura většinou trvala asi dva týdny. V Saúdské Arábii byly běžné repatriace otroků do zemí původu, nejčastěji do východní Afriky. Zvláště v Hidžázu bylo častým jevem opětovné zotročování. Beduíni při vzájemných kmenových potyčkách ukořisťovali i otroky, včetně dětí, ale existovalo zde několik pravidel, která všichni respektovali. Děti nemohly být mladší než 10 let a pokud byl unesen osvobozený otrok, musel být navrácen. Pokud to byla žena, bylo hanbou pro kmenovou čest se s takovou ženou oženit nebo s ní mít sexuální vztah. Polonomádské kmeny měly volnější pravidla.⁹⁴

Otroci v regionu spadali do několika kategorií: domácí pracovní síla (domácí otroci, řidiči, konkubíny a pradleny), zemědělský sektor (pracovníci v zemědělství, mlékaři, pastevci), obchodní práce (jezdci na velbloudech, lovci perel, nosiči, námořníci, pomocná síla v obchodě, vojáci, kameníci, nosiči vody, sběrači dřeva, bodyguardi, řidiči motorových vozidel). Muži byli mobilnější, měli více příležitostí vydělat si peníze a získat zkušenosti a zajistit se pro případ, že by ve stáří neměli podporu svých pánů. Jisté stereotypy se uplatňovaly v typech zaměstnání podle etnik. Etiopané bývali domácími otroky, Nigerijci pracovali v obchodě a Súdánští v zemědělství.⁹⁵

O otrocích píše Thesiger⁹⁶ občas s despektem, hovoří o tom, že mají chabé mravy a tendence jednat z pozice svého pána. „...společensky jednají i s černým otrokem jako jedním z nich. V Hidžázu jsem seděl v audienční hale prince, který byl ve vztahu k Ibn

⁹² HUTSON, A. S. Enslavement and Manumission in Saudi Arabia, 1926-38, *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 11 (1) (Spring 2002), s. 56.

⁹³ Tamtéž, s. 49–50.

⁹⁴ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 25.

⁹⁵ Tamtéž, s. 62–63.

⁹⁶ Otrokům se ve svých spisech věnoval i Alois Musil, který v roce 1915 cestoval do Nadždu.

*Sa'údum, když draze oděný starý černocho patřící králi vešel do místnosti. Princ ho posadil vedle sebe a během večere mu servíroval jídlo vlastníma rukama. Arabští panovníci staví otroky do vysokých pozic, věří jim často víc než své rodině.*⁹⁷ V Saúdské Arábii nebyl běžný konkubinát. Míšenc se nemohl oženit s Arabkou s „čistou“ krví, to ale neplatilo ve zbytku Zálivu. Otroci bývali předmětem darů mezi šejky navzájem. K únosům do otroctví hojně docházelo ze strany beduínů při pouti do Mekky. Někteří poutníci (např. Nigerijci a Etiopané) na zpáteční cestě z Mekky prodávali své vlastní děti, aby pokryli náklady spojené s poutí. Většina otroků se v Saúdské Arábii narodila nebo se sem dostala v dětském věku, často z Jemenu.

Omán

4. 9. 1822 byla podepsána první smlouva v regionu s vládcem Maskatu o potírání otroctví.⁹⁸ Po odchodu Ománců ze Zanzibaru byla podepsána nová dohoda v roce 1873. V Maskatu žilo na začátku 20. století 40 000 obyvatel, z toho bylo 10 000 Afričanů a 15 000 míšenců.⁹⁹ V Ománu pracovala většina otroků na datlových plantážích a ve zpracování ryb. V roce 1902 došlo k události, která zasáhla do ománského importu otroků z východní Afriky. Portugalci zaútočili na flotilu Ománců v enklávě Samuco Bay v Mosambiku a osvobodili více než 700 otroků. Následkem toho začalo být importováno více balúčských otroků z perského Makránu, přestože zotročování muslimů odporovalo islámskému právu. V Ománu a Maskatu žilo v roce 1936 asi 500 000 obyvatel, většina byli Arabové, asi 5 000 Balúčů a 1 500 Afričanů a 1 000 otroků. Většina otroků pocházela z oblasti Bátiny a z Makránu. Potomci ománských Arabů a jejich matek otrokyň byli nazýváni *bajásira* a měli nižší sociální status.¹⁰⁰ Podobné to bylo na perské straně Zálivu (Bušír, Kong, Lingeh, Bandar Abbás), kde se mísili Arabové, Peršané, Balúčové a Afričané. Říkalo se jim Abbásové, mluvili dialektem, který byl směsí perštiny, arabštiny a svahilštiny.¹⁰¹ Certifikáty osvobození byly udělovány přímo v Maskatu od roku 1934.¹⁰²

⁹⁷ THESIGER, W. *Arabian Sands*. Penguin Classics, London, 2007, 78.

⁹⁸ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 83.

⁹⁹ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 864.

¹⁰⁰ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 11.

¹⁰¹ KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 100–101.

¹⁰² ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 95.

Balúčistán

2. 3. 1882 byla podepsána britsko-perská konvence o potírání otroctví, ale Balúčistán nebyl zcela pod kontrolou.¹⁰³ Balúčistán zažil sérii invazí v průběhu historie kvůli své geoeconomické poloze, neboť spojuje Střední Asii s regionem Indického oceánu. Britové rozpoznali strategickou pozici tohoto pobřežního regionu už na konci 18. století. Balúčistán byl nárazníkovou zónou mezi Indií, Afghánistánem a Íránem a důležitým místem pro indo-evropskou telegrafní linku.¹⁰⁴ Plnou kontrolu nad Balúčistánem ovšem nikdy nepřevzali ani Britové ani Íránci, na rozdíl od většiny okolních států, které byly v té době již integrovány v neformálním britském impériu. Balúčové nahrazovali v Perském zálivu africké otroky od 20. do 50. let 20. století. Nejčastěji byli unášeni (nebo jim lhali o možnosti práci v Zálivu) a prodáváni nebo vyměňováni za velbloudy a zbraně nebo drogy. Někteří byli zotročeni ve válečných konfliktech, jiní do otroctví prodali sami sebe kvůli extrémní chudobě nebo zadlužení.¹⁰⁵ Otroci byli někdy prodáváni jinými otroky, kteří tak chtěli získat peníze. Většina Balúčů netoužila po osvobození, neboť na arabském pobřeží bylo více pracovních příležitostí.

Osvobozování otroků

Osvobozování otroků nebylo jen kulturním, ale i sociálním problémem. Otroci se museli inkorporovat do společnosti svobodných lidí a jejich bývalí páni se cítili být ohroženi z hlediska svého nového sociálního statusu i ekonomické pozice. Systém otroctví v Perském zálivu byl chráněn tradicí i náboženstvím. Osvobození se týkalo především otroků, se kterými nebylo dobře zacházeno, nebo ke kterým se nikdo nehlásil. Průkopníkem byl Maskat v roce 1890. Docházelo k tomu, že ti, kteří se v otroctví narodili či se dostali do země před tím, než začaly platit dohody mezi britskou stranou a lokálními šejky, byli navráceni svým majitelům.¹⁰⁶ Lepší pozici měli domácí otroci a také otroci zakoupeni váženými šejky. Mezi nejčastější důvody žádostí o osvobození patřilo špatné zacházení (nedostatečná strava a oděv, tvrdá práce, stížnosti lovců perel); velkou skupinou byli i otroci, kteří žili v obavě, že budou prodáni a odděleni od svých rodin a třetí skupinou byli ti, kteří bývali bití nebo dokonce drženi v řetězech. Mezi další důvody patřilo například to, že otroci byli vyhozeni z domu

¹⁰³ ZDANOWSKI, J. Tamtéž, s. 83.

¹⁰⁴ SUZUKI, H. Baluchi Experiences Under Slavery and the Slave Trade of the Gulf of Oman and the Persian Gulf, 1921-1950, *Journal of the Middle East and Africa*, 4:205–223, 2013, s. 209.

¹⁰⁵ Zemětřesení v Balúčistáně mezi léty 1890–1935 uvrhla oblast do obrovské chudoby, proto místní dokonce prodávali do otroctví vlastní děti.

¹⁰⁶ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 867.

pána, protože nebyli schopni pracovat (z důvodu nemoci¹⁰⁷ nebo pokročilého věku), nebo že jim nebylo povoleno manželství.¹⁰⁸ Poměrně častým důvodem pro útěk byla změna majitele. Otroci v některých případech situaci zveličovali ve svůj prospěch. Někdy osvobozovali otroky sami majitelé, ale na druhé straně zotročovali již svobodné muže.¹⁰⁹ Otroci bývali předmětem dědictví, darování i splácení dluhů, a tak stále neměli zaručenou svobodu. Docházelo k případům, kdy majitel otroka osvobodil, ale po jeho smrti si na něj činili nárok jeho dědicové.

Žadatelé byli až na výjimky negramotní, proto vypovídali orálně (mimo jiné bylo nutné uvést důvod, proč chtějí být svobodní) a jejich výpovědi byly zaznamenány.¹¹⁰ Je otázkou, do jaké míry byly britské dokumenty upravovány s ohledem na negativní postoj vůči otroctví v Perském zálivu. Agenti jim většinou radili, aby se nevraceli na místa, odkud utekli, neboť mnozí majitelé považovali osvobozující certifikáty za bezcenný kus papíru. Docházelo k absurdní situaci, kdy otroci byli osvobozeni podle britského práva, ale nikoli podle islámského práva a vice versa. Pokud byli osvobozeni islámským právem, mívali zavěšený na krku certifikát od *qádiho* v malé stříbrné schránce. Existovaly také případy, kdy lokální agenti (Arabové a Indové) zamítli jejich žádost vymanit se z otroctví. Britská agentura v Bahrajnu osvobozovala otroky z regionu na útěku v letech 1917 až 1965. Někdy se otroci obávali reakce svých bývalých pánů a opětovného zotročení anebo nebyli schopni se ve městě uživit, dokud nebyla jejich žádost vyřízena, a proto zůstali několik týdnů v azylu u britské agentury.¹¹¹ Osvobození jedinci měli potvrzení, které je opravňovalo kontaktovat příslušnou agenturu v případě potřeby. Od roku 1925 narůstal počet individuálních žádostí o nabytí svobody a osvobozování byli nejen unesení otroci, ale i ti, kdo se narodili v otroctví. Nabytí svobody nebylo za všech okolností cestou k získání lepších životních podmínek. Řada otroků byla citově i materiálně spjata s rodinou svých pánů a nebyla schopna si najít jiný způsob obživy. „*Tito lidé utíkali spíše než před otroctvím před nejistotou.*“¹¹² Situace otroků někdy využívali svobodní lidé, kteří chtěli uniknout ze společnosti nebo získat finanční prostředky. Někdy se za otroky vydávali svobodní potápěči, kteří se chtěli vyhnout placení dluhů kapitánům jejich lodí.

¹⁰⁷ Na druhé straně existují výpovědi otroků o poskytnutí zdravotní péče nebo vzdělání ze strany jejich pánů.

¹⁰⁸ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 872–873.

¹⁰⁹ SUZUKI, H. Baluchi Experiences Under Slavery and the Slave Trade of the Gulf of Oman and the Persian Gulf, 1921-1950, *Journal of the Middle East and Africa*, 4:205–223, 2013, s. 221.

¹¹⁰ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 870.

¹¹¹ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 870.

¹¹² Tamtéž, s. 874.

QUESTIONNAIRE FOR SLAVES
who take REFUGE in the BRITISH LEGATION, JEDDA.

SIGNED COPY TO H.H. Minister, Addis Ababa.

1. Name of Slave Salin, originally Naganbi Tajawanna.
2. Sex Male. 3. Apparent Age 25 years.
4. Marks of Identification NIL
5. Tribe _____
6. Village of Original Home Akaki, Addis Ababa.
7. Country of Origin Abyssinia
8. Name of Owner Amr Muhammad Abdurrahman.
9. Resident in Hejaz Riyadh, Nejd.
10. Craft or Trade of Slave Personal servant & bodyguard.
11. Names, Ages and Sex of any Children accompanying the slave _____

12. Short history of the circumstances of enslavement and escape Salin states that he was kidnapped when a boy of 10 or 12 years by means of a trick in Addis Ababa, & was taken by train via Djibouti and sold there to a Denkali named Musa, who took him by dhow via Tajura to Hodeida and sold him to a Mezi merchant named Muhammad. His master took him to Medi and sold him after 5 days to Abdullah El Hindi, of Mecca. He remained with Abdullah El Hindi for 18 months and was then sold to a Beduin named Sultan Ibn Hilda, with whom he remained for about 6 years. He was then sold to Amr Muhammad Abdurrahman, a brother of I.L. King Ibn Sa'ad. He remained 6 years with his late master and escaped this year while the Amr was in Mecca performing the pilgrimage.

13. Names of any relations, chiefs or notables through whom the Slave could be identified His father, Leij Jawaness, who was a member of the bodyguard of the Emperor of Abyssinia. (2) Sheikh Ras Noda of Addis Ababa.

(Initialed) CO.

Having satisfied myself that the person named above is a proper person to be manumitted in accordance with the existing agreements, I hereby declare him ~~her~~ to be free and order that he ~~she~~ should receive from this Legation such assistance as is necessary to exercise the rights of a free person.

BRITISH LEGATION,
JEDDA. (Signature) _____
2nd May 1935.

Obrázek 6. Dotazník pro otroky žádající osvobození z otroctví v Džiddě, Saúdská Arábie

Zdroj: HUTSON, Alaine S. Enslavement and Manumission in Saudi Arabia, 1926–38, *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 11 (1) (Spring 2002), s. 70.

Domáci otroci

Snaha legálně osvobodit i domácí otroky se v Zálivu nesetkala s velkým pochopením a nebyla sociálně akceptována. V Ománu byl zákon o osvobození všech otroků přijat už v 90. letech 19. století, ale například v Emirátu Šardžá se osvobozování domácích otroků nesetkalo s pochopením. Bylo argumentováno, že většina domácích otroků *muwallad* (sg.) – *mawálid* (pl.) se narodila v jejich domácnostech. Žádosti ze Šardžá byly posílány do Bušíru nebo Bahrajnu, ale od roku 1936 mohly být certifikáty vydávány i v Šardžá. Do Bahrajnu a Kuvajtu byli pro tuto záležitost dosazeni zvláštní političtí agenti. Obecný důraz byl kladen na to, aby bylo s otroky dobře nakládáno, postupem doby se osvobození vztahovalo na všechny z nich. Většina žádostí byla kladně vyřízena a celý proces trval asi dva týdny. Vyskytly se případy, kdy otroci byli na útěku od svých pánů, protože se dopustili kriminálního činu, nejčastěji krádeže. V těchto případech bylo zahájeno vyšetřování a proces

trval déle, ale z pohledu Britů nebylo nic dostatečným důvodem proti právu každého člověka na svobodu. I Britové rozlišovali mezi otroctvím ve smyslu obchodování s unesenými lidmi a domácím otroctvím, které bylo integrální částí lokálních společností. V mnoha případech byli otroci de facto rovni svým pánům – modlili se s nimi, byli účetními, úředníky, dokonce uzavírali jejich jménem obchodní smlouvy, ovšem majetek právně náležel jejich pánovi. Zatímco *mawálid* chtěli zůstat v domácnostech svých pánů, kteří jim zvláště v zimních měsících poskytovali jídlo a oblečení, *chidám* neboli otroci zaměstnaní v perlovém průmyslu, toužili po svobodě více.¹¹³ Někteří otroci nevyužili možnost být svobodní a navraceli se ke svým pánům. Věděli, že by je v původní domovině nečekal lepší život a že by v Africe mohli být znovu zotročeni. Děti narozené v otroctví často neměly ponětí o tom, kde jsou jejich kořeny.

Otroci a jejich rituály

I když byli afričtí otroci v Perském zálivu asimilováni, kromě barvy kůže zůstávala pojítkem k africké domovině hudba. „*Používali hudbu, aby se vyjádřili a sdíleli znalosti a zkušenosti.*“¹¹⁴ Africké rytmy udržovali naživu zejména námořníci a potápěči. Mezi nejznámější patřila rituální spirituální hudba *núbán* a *zár* pocházející z Etiopie a Súdánu a hudební tanec *laywa* z Keni zpívaný dodnes ve svahilštině.¹¹⁵ Hudbě se přisuzovala schopnost léčit fyzickou a mentální nemoc. Je zajímavé, že stejné fenomény a africké elementy nacházíme v uzdravujících rituálech Balúčů.¹¹⁶ Nejzajímavějším rysem těchto písní je popis cesty z Afriky do Zálivu přes různé destinace (náboženské konotace, popis krásy krajiny, stesk po domovině). Byly předávány z generace na generaci a zůstávaly v původní podobě. Hudbě se přisuzovala magie a síla pro uchování africké kulturní paměti. Ve 30. letech 20. století byla pod vlivem špatných ekonomických podmínek, tvrdých podmínek na moři a nespokojenosti se sociálním statutem vytvořena rytmická zábavná hudba, která měla dodat naději v lepší budoucnost – tzv. *al-mašálíja*, doprovázená často sugestivním tancem se sexuálním podtextem.¹¹⁷ Zásadní rozdíl mezi africkou a arabskou hudbou nebyl jen v rytmech, tanci a druzích hudebních nástrojů, ale i v sociálních vrstvách, které se hudbě

¹¹³ ZDANOWSKI, J. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, 2011, s. 877.

¹¹⁴ KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 227.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 229; Muzeum otroctví v Dauhá, Katar.

¹¹⁶ „...není složité pochopit, že existovala nepřetržitá komunikace mezi Balúčistánem a dalšími regiony napojenými na Indický oceán...“ SUZUKI, H. Baluchi Experiences Under Slavery and the Slave Trade of the Gulf of Oman and the Persian Gulf, 1921–1950, *Journal of the Middle East and Africa*, 4:205–223, 2013, s. 206.

¹¹⁷ KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 229–230.

věnovaly. Nástrojům přisuzovali mystickou a mýtickou sílu, staly se objekty zbožštění. Byly spojením se spirituálním světem a zdrojem odporu vůči opresivní sociální struktuře. Někdy otroci předstírali posedlost duchy, aby unikli trestům a zastrašili pány. Někteří potápěči byli údajně posedlí démony (džiny), ale jednalo se pravděpodobně o následky přetlaku z potápění ve velkých hloubkách. Zkušení potápěči byli schopni socializovat se i pod vodou.

Obrázek 7. Spirituální zpěv a bubnování byly nedílnou součástí plavby

Zdroj: AL-RASHOUD FARKAS, CLAUDIA. 1993, *Kuwait's Age of Sail*. Singapore National Printers Ltd., s. 33.

Lov perel

Již Alexandrův admirál Nearchus zmiňuje lov perel v Zálivu ve 4. století př. n. l. a Plinius v 1. století říká, že: „*Bahrajn byl slavný svým velkým množstvím perel.*“¹¹⁸ V Zálivu byl přístup ke zdrojům a bohatství limitován příbuzenstvím a kmenovými vazbami, do lovu perel se naopak mohl zapojit každý bez rozdílu.¹¹⁹ Na lovu perel záviselo mnoho obyvatel, ale jednalo se o velmi riskantní podnik. Perly ze Zálivu byly oblíbené a ceněné v Paříži a Bombaji. Například v Kuvajtu pracovala v perlovém průmyslu do 30. let 20. století polovina populace. Na Smluvní pobřeží přicházelo každý rok lovit 5 000 potápěčů z Bátiny a 2 000 z dalších lokalit. V lidových zpěvech a rituálech vyjadřovali potápěči a námořníci svůj

¹¹⁸ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 7.

¹¹⁹ BURKE, E. *Struggle and Survival in the Modern Middle East*. University of California Press, 1993, s. 91.

ambivalentní vztah k oceánu. Rituály zahrnovaly házení kamenů nebo ohně do vody, zatímco proklínali oceán. Někdy ponořili do oceánu kočku jako akt znečištění.

„Ó, jak šťastní jsou bohatí,
kteří už nemusí křížovat oceán jako já.
Kdybych byl bohatým obchodníkem,
nikdy víc bych se neplahočil,
ale jsem slabý a všechno co mám
je můj prut.¹²⁰

Koncem sezóny byli potápěči podvyživení, trpěly jejich oči, plíce, vnitřní orgány. Umírali nejen na utonutí a z přetlaku, ale také následkem útoků žraloků, bouří a ztroskotání lodí. Lov perel byl ekonomickým systémem založeným na vztazích vzájemné zadluženosti a půjček. Na vrcholku pyramidy byl kapitán *nachúda*, který byl zadlužen majiteli *dhow* a finančníkům, kteří mu půjčili peníze na celou sezónu.¹²¹ Lov perel se dělil na několik sezón, přičemž hlavní, tzv. *al-ghaws al-kabír* (velké potápění) začínala většinou v červnu a trvala až do září. Na lodích bývalo 10 až 40 mužů. Potápěči byli většinou chudí Arabové, otroci nebo svobodní Afričané, Peršané a Balúčové. Otroci lovili perly asi devět měsíců. Někteří otroci vydrželi pod vodou až 90 sekund, přičemž se potápěli i 50 krát za den.¹²² V zimě většinou pracovali na datlových plantážích, lovili ryby, starali se o velbloudy a dobytek. Na perlovou sezónu přicházeli na Pobřeží příměří otroci z Bátiny v Ománu. Svobodní potápěči platili poplatky agentům (plus výdaje za jídlo, vybavení a spláceli půjčky), zbytek zisku byl jejich. Otroci vše odevzdávali, ale mohli si přivydělávat v zimních měsících. Po skončení potápěčské sezóny v Zálivu se mnoho potápěčů přesunulo do Rudého moře, kde se věnovali rybolovu. Potápěči byli většinou negramotní, a tak nemohli kontrolovat svoje účty. Kapitáni prodávali perly za mnohem vyšší ceny, než byly sděleny posádce lodi. Zisk byl většinou vyplacen až za několik měsíců. Kapitáni dědili majetek potápěčů, pokud byli bezdětní, bohužel se dědily i dluhy. Britové tlačili na šejky, aby zaváděli reformy v perlovém průmyslu, aby byly tvrdé podmínky na moři pro všechny přijatelnější. Nejprve byly aplikovány v Bahrajnu.

V roce 1904 bylo v Zálivu asi 4 785 lodí a 74 000 obyvatel bylo přímo zapojeno do lovu perel.¹²³ V roce 1936 bylo stále asi 7 000 otroků na Pobřeží příměří a asi 1 000

¹²⁰ KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 229–230.

¹²¹ Lovu perel v Zálivu a jeho specifikům se více věnuje např. KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 47–50 nebo ZDANOWSKI s. 34–49.

¹²² Muzeum otroctví v Dauhá, Katar.

¹²³ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 35.

v Maskatu a dnešním Ománu.¹²⁴ Žádosti o certifikáty osvobozující z otroctví tvořily jen asi dvě procenta. To svědčí i o tom, že ani svobodní nežili v dobrých podmínkách.

Obrázek 8. Potápěč lovící perly v Kataru

Zdroj: Muzeum otroctví v Dauhá, Katar (muzejní expozice)

Zatímco ve 20. letech pracovalo v Kataru v perlovém průmyslu asi 60 000 lidí, v roce 1944 to bylo jen 6 000. Zdejší populace klesla na pouhých 16 000. Jen hrstka obchodníků z Bahrajnu byla schopna prodávat perly na trzích v Paříži a Bombaji. Někteří majitelé prozíravě poslali své otroky pracovat do nově založených ropných společností nejen v Kataru, ale i Bahrajnu a Saúdské Arábii a po jejich návratu zkonfiskovali jejich výdělek.¹²⁵ Ve stejné době upadala i produkce datlí, což bylo zapříčiněno suchem v Ománu v letech 1917–1927.¹²⁶ Ani poté, co ve 30. letech 20. století zaplavily trh uměle kultivované japonské perly a došlo k ekonomické stagnaci, se obchodníci nevzdali svých otroků. V roce 1938 vypukly v Dubaji nepokoje a šejk se obrátil na britskou vládu s žádostí o pomoc. Místní obchodníci se obávali, že již dostatečně neuspokojivou ekonomickou situaci v Dubaji vyhročí zrušení otroctví. Majitelé otroků dostávali úvěry, neboť otroci byli zárukou příjmů. Vedle toho muž, který přišel o své otroky, ztratil důvěru okolí. Britský rezident v Bahrajnu informoval všechny šejky v Zálivu, že cílem britské politiky není osvobodit všechny otroky, ale pouze ty, kteří o to zažádají. S ohledem na situaci v Dubaji bylo zdůrazněno, že většina osvobozených z Dubaje

¹²⁴ Tamtéž, s. 121.

¹²⁵ Muzeum otroctví v Dauhá, Katar.

¹²⁶ Spojené státy, které bývaly největším trhem pro ománské datle, je začaly pěstovat v Kalifornii.

nepochází a byla sem přivezena.¹²⁷ Vlastnictví otroků navyšovalo sociální status a bylo znakem bohatství, ale to se začalo měnit od poloviny 20. století, kdy bylo běžnou praxí zbavovat se otroků. Ženy a děti byly unášeny a prodávány do jiných regionů. Starší otroci, kteří už nemohli pracovat, byli často vyhazováni z domů bez jakékoli podpory a ochrany. Ekonomická krize v regionu vyvrcholila v letech 1938–1939. Obrat přišel až s expanzí ropného průmyslu ve 2. polovině 50. let. Konec otroctví v Perském zálivu ovšem nelze dávat do přímé souvislosti s úpadkem perlového průmyslu.

Závěr

Jako první v regionu zrušil otroctví Bahrajn v roce 1937. V Kuvajtu bylo otroctví definitivně zrušeno v roce 1949, v Kataru o tři roky později. Otroctví v Dubaji jako instituce bylo zakázáno v roce 1963 a s vytvořením Spojených arabských emirátů v roce 1971 získali bývalí otroci stejná privilegia jako ostatní občané Emirátů a často převzali i jména významných rodin. Bývalým otrokům se po roce 1963 přestalo říkat *‘abíd*, ale vžilo se označení *chádím* – pomocník nebo sluha. Zeptat se dnes Emiráťanů tmavé pleti, zda jsou potomky Afričanů, je považováno za hrubost. V roce 1952, kdy vládnoucí šejk ‘Alí bin Abdulláh at-Thání postavil mimo zákon otroctví v Kataru, vlastnila většina zdejších rodin jednoho až dva otroky. Katarský zákon z roku 1961 udělil občanství všem, kdo v Kataru žili od roku 1930. Vlastníci otroků byli odškodněni z peněz plynoucích Britům z těžby ropy.

Téma otroctví je v Zálivu dodnes velmi ožehavé. Řada místních historiků existenci otroctví popírala nebo bylo charakterizováno jako humánní, protože bylo ovlivněno islámskými principy. „*Potomci otroků jsou stále sociálně a do určité míry i finančně napojeni na vládců v Zálivu.*“¹²⁸ Velkým krokem bylo otevření Muzea otroctví v Dauhá v loňském roce. Muzeum sídlí v domě, který do poloviny 20. století patřil zdejšímu prominentnímu obchodníkovi s otroky, jemuž sousedé přezdívali *žalmúd* – skála, pro jeho krutost. V Saúdské Arábii bylo otroctví zrušeno v roce 1962. Konec otroctví v regionu přineslo jeho zrušení v Ománu v roce 1970. Prázdné místo po otrocích začala pomalu zaplňovat levná, mnohdy vykořisťovaná pracovní síla z Asie. Historie se opakuje...

¹²⁷ ZDANOWSKI, J. *Slavery and Manumission*. Garnet Publishing Ltd., 2012, s. 130.

¹²⁸ KHALIFA BILKHAIR, A. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 233.

Seznam použitých zdrojů

- BURKE, Edmund, III.(ed.) *Struggle and Survival in the Modern Middle East*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1993. ISBN 0-520-07988-4
- GOMBÁR, Eduard. *Kmeny a klany v arabské politice*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-0895-2
- GORDON, Murray. *Slavery in the Arab World*. Paris: New Amsterdam Books: 1992. ISBN 1-4616-3625-6
- HOURANI, Albert. *A History of the Arab Peoples*. London: Faber and Faber, 2005. ISBN 0-571-22664-7
- HUTSON, Alaine S. Enslavement and Manumission in Saudi Arabia, 1926–38, *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 11 (1) (Spring 2002), s. 49–70. DOI: <https://doi.org/10.1080/10669920120122243>
- KHALIFA BILKHAIR, Aisha. *African influence on culture and music in Dubai*. UNESCO, Blackwell Publishing Ltd., 2006, s. 227–235. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2006.00614.x>
- Korán* v překladu Ivana Hrbka. Praha: Academia, 1972.
- KRANE, Jim. *City of Gold: Dubai and the Dream of Capitalism*. New York: Picador: 2010. ISBN 978-0-312-65543-3.
- LEWIS, Bernard. *Race and Slavery in the Middle East: An Historical Enquiry*. Oxford University Press: 1992. ISBN 1-4616-3625-6, 978-0-19-505326-5.
- Muzeum otroctví v Dauhá, Katar* (muzejní expozice).
- SHERIFF, Abdul. *Dhow Cultures of the Indian Ocean: Cosmopolitanism, Commerce and Islam*. New York: Columbia University Press: 2010. ISBN 978-0-231-70139-6.
- SUZUKI, Hideaki. Baluchi Experiences Under Slavery and the Slave Trade of the Gulf of Oman and the Persian Gulf, 1921–1950, *Journal of the Middle East and Africa*, 4:205–223, 2013. DOI: <https://doi.org/10.1080/21520844.2013.830995>
- THESIGER, Wilfred. *Arabian Sands*. London: Penguin Classics, 2007. ISBN 978-0-141-44207-5.
- THESIGER, Wilfred. *The Marsh Arabs*. London: Penguin Classics, 2007. ISBN 978-0-141-44208-2.
- THILMANS, Guy. *Facts About Slavery*. Éditions du Musée Historique du Sénégal (Gorée), IFAN Ch. A. Diop: 2010.
- TRABELSI, Salah. Memory and slavery: the issues of historiography, *International Social Science Journal*, Vol. 58, Issue 188, (June 2006), s. 237–243. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2451.2006.00615.x>
- ZDANOWSKI, Jerzy. *Slavery and Manumission: British policy in the Red Sea and the Persian Gulf in the first half of the 20th century*. Garnet Publishing (UK) Ltd.: 2012 ISBN 978-0-86372-440-4.
- ZDANOWSKI, Jerzy. The Manumission Movement in the Gulf in the First Half of the Twentieth Century, *Middle Eastern Studies*, 47:6, Nov. 2011, s. 863–883. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/00263206.2010.527121>